

'דבריהם הם זיכרונם'

תורת חכמי ישראל ביום פטירתם

נתנאל אוירבך

י"ז שבט

הרב חיים פלאג'י

תפילה על חולה שימות

בתאריך י"ז בשבט חל יום פטירתו של הרב חיים פלאג'י, שנפטר בתאריך זה בשנת תרכ"ח (1868). הרב היה פוסק הלכה ומקובל, אשר מרכז חייו היה בעיר איזמיר שבטורקיה, שם מונה לחכם באשי, הסמכות התורנית הבכירה, ובעקבותיה אף ניתנו לו מהמלך סמכויות שיפוט בהוצאה לפועל את פסיקותיו, והופקד בידיו שלטונה של הקהילה היהודית כולה. חינוך הילדים ורווחת העניים עמד בראש סדרי העדיפויות של הרב, ולשם כך הוא מינה ועד מקומי לפיקוח על ענייני החינוך. בין תקנותיו בענייני חינוך מצאנו את 'חוק חינוך חובה', שאין האב רשאי להוציא את בנו מהתלמוד תורה לפני שהילד ידע לכל הפחות את סדר התפילות וקריאה. וכן בעל מלאכה רשאי להעסיק נער כשוליה רק לאחר שהילד סיים את לימודיו לשביעות רצונם של מפקחים שמונו לכך. ביחוד דאג לרווחת חינוכית של ילדי העניים שיקבלו חינוך ראוי ושווה, ולצורך כך תיקן שהמס על שחיטת הבשר ישמש למימון חינוך ילדי העניים והקמת מוסדות חינוך נוספים בעיר. בנוסף, פעל הרב רבות להקמת ישיבות, בהן למדו תלמידי חכמים שפרנסתם הייתה מוטלת על הרב פלאג'י. כאמור, עיקר עיסוקו של הרב היה בכתיבת ספריו, מעל שמונים ספרים כתב הרב המקיפים את כל חלקי התורה, מהם ספרי שאלות ותשובות, חיבורים על התנ"ך והתלמוד, ספרי מוסר וקבלה.

באחת מתשובותיו ההלכתיות עוסק הרב בשאלה מרטיטה, אודות אישה שבמשך עשרים שנה הייתה חולה במצב פיזי קשה, עד כדי כך שהתפללה על עצמה וייחלה למותה, אך בני ביתה המשיכו בתפילות ולימוד לרפואתה והבאת רופאים להקל עליה. כאשר הרופאים התייאשו מרפואתה, הייתה האישה מבקשת מבעלה ובניה שיצטרפו לתפילותיה על מותה, אך הם בשלהם, ממשיכים בתפילה ולימוד לרפואתה. 'יורנו המורה לצדקה', שאלו הבעל והבנים, "אם יש חשש איסור לבקש רחמים עליה שתמות כדי שתנוח נפשה, או לא?"¹

הבסיס לדיון ההלכתי הוא מעשה מפורסם אודות ימיו האחרונים של רבי יהודה הנשיא,² אשר חלה בחולי מעיים שמנע ממנו לעסוק בלימוד תורה. מחוץ לבית עמדו תלמידיו והעתירו בתפילה לרפואתו, אך בביתו ראתה שפחתו את סבלו המונע ממנו ללמוד ורצונה היה שרבי יהודה יסיים את ייסוריו במותו והיא התפללה על כך, אך תפילות תלמידיו מנעו זאת. כדי להפסיק את התפילות, עלתה השפחה לגג הבית וזרקה כד חרס. מעוצמת הרעש והבהלה, הפסיקו התלמידים בתפילתם לרגע קט, ואז נפטר רבי יהודה הנשיא.

ממעשה זה הוכיח הר"ן: "פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות, כגון שמצטער החולה בחוליו הרבה ואי-אפשר לו שיחיה"³. דין זה לא הובא להלכה, ולכן יתכן שאין ללמוד ממעשיה של שפחת רבי יהודה אלא יש ללמוד דווקא מתלמידיו שלא הפסיקו להתפלל עליו שיבריא. אך הרב

¹ שו"ת חקקי לב (ח"א סימן נ).

² כתובות (קד ע"א).

³ ר"ן (נדרים מ ע"א ד"ה אין מבקש).

'דבריהם הם זיכרונם'

תורת חכמי ישראל ביום פטירתם

נתנאל אוירבך

פלאג'י הביא דין זה להלכה, שאם האישה החולה מבקשת מבעלה ובניה שיתפללו למותה, מחמת סבלה הרב, הדבר מותר בהחלט.

אולם, הרב אליעזר יהודה ולדינברג⁴ ביקש לצמצם כמה שאפשר את דברי הרב פלאג'י, ולדבריו ההיתר רק במקרה קיצון שהאדם סובל סבל רב שיכול להביא לסיכון חייו, ולאחר שמוצו כל האפשרויות הרפואיות והרוחניות "והמצב לא משתנה והחולה ממשיך עוד לבקש את נפשו למות, או שדעתו כבר נטרפה עליו ורואים איך שמתפתל בייסוריו הנוראים, אז רק אז יכול מי שבטוח בטהרת מחשבת ליבו לשם שמים להתפלל עליו לפני ה' שימות".

בהמשך התשובה, מסתייג הרב פלאג'י מדבריו ההחלטיים וטוען, שאמנם אפשר להתפלל על מותה של האישה, אך הבעל והבנים לא יתפללו לשם כך אלא אנשים אחרים.

לדבריו, אם קרובי המשפחה יתפללו למותה, ישנו חשש שמא הם מייחלים לפטירתה:

יבקשו לקרב מיתתה כדי להינצל ממנה ומטירחא דידה, והוה ליה לעניין נוגעים בדבר, ובפרט לבעלה שמא חס ושלום יהיה מקום לחוש שרוצה במיתתה להנאתו אף שהוא תלמיד חכם כשר יירא שמים... ואולם, אחרים שהם זרים ואין להם שום חששא מכל החששות האמורות, אם יהיו מתפללים עליה כדי שימות ותנוח נפשה, הרשות בידם.

למעשה נחלקו הפוסקים בשאלה קשה זו, האם מותר להתפלל על חולה הסובל שימות? למרות שדין זה לא הובא בטור ובשולחן ערוך, רבים הם הפוסקים שהביאו דין זה והתירו להתפלל על חולה הסובל סבל רב שימות.

אולם, הרב אליעזר יהודה ולדינברג⁵ כתב שהדבר אסור, שכן יש חיוב לעשות מאמצי הצלה ואפילו בחילול שבת, "סימן מזה דגם חיים כאלה יקרים לפני הקב"ה היוצר והיודע מה טוב לאדם. על כן לא נוכל להחליט שמותר להתפלל עליו שימות".

כדי להתמודד עם טענתו מצאו הפוסקים דרכי פתרון, כהצעת הרב שמואל וואזנר⁶, שאפשר להפסיק להתפלל שיבריא, או כהצעתו של הרב שלמה זלמן אוירבך, שאמנם מותר להתפלל שימות אך "גם באותה שעה שמבקש ומתפלל לה' שהחולה ימות, גם כן חייב להתעסק בהצלתו ולחלל עליו את השבת אפילו כמה פעמים".⁷

⁴ שו"ת ציץ אליעזר (ח"ה רמת רחל סימן ה אות ד).

⁵ שו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן מז).

⁶ שו"ת שבט הלוי (ח"י סימן כו).

⁷ שו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן צא אות כד).